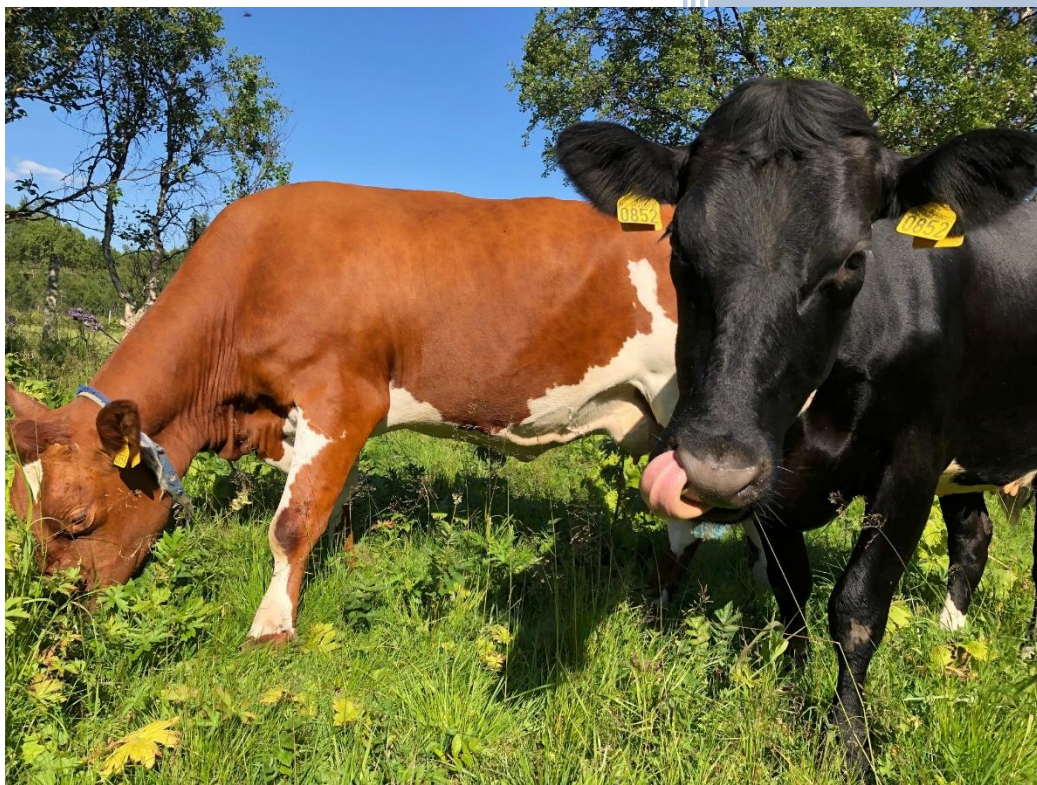

2022-
2025

Plan for bruk av utmarksbeite i Tynset

Innholdsfortegnelse

1. Innledning og bakgrunn for planen	4
2. Beitebruk i Tynset.....	5
2.1 Historisk og dagens bruk	5
2.1.1 Setring.....	5
2.1.2 Utmarksslått	6
2.1.3 Annen fôr høsting.....	7
2.1.4 Skogbruk	7
2.2 Dyr i utmark.....	8
2.2.1 Sau	8
2.2.2 Storfe	8
2.2.3 Geit og hest	8
2.2.4 Vilt.....	8
2.3 Setre med mjølkeproduksjon	8
2.4 Verdsetting av utmarksbeitet.....	9
2.5. Slippe- og sankedatoer	10
2.6 Utmarksbeite og klima	10
2.7 Organisert beitebruk	10
2.7.1 Beiteområdenes beliggenhet	11
2.7.2 Kvikne Vestfjell beitelag SA	11
2.7.3 Kvikne Østfjell beitelag SA.....	11
2.7.4 Gløtåsen Bratthøa beitelag SA	12
2.7.5 Tynset beitelag SA	12
2.7.6 Lonås beitelag SA.....	12
2.7.7 Åsan Lonsjølia beitelag	12
2.7.8 Bondåsen Moanlia sankelag SA.....	13
2.7.9 Garvikåsen og omegn beitelag SA	13
2.7.10 Nye Aumlia beite- og sankelag SA	13
2.7.11 Tynset Øst beitelag.....	13
2.7.12 Tyllidalen beitelag	14
2.8 Tynset kommunes beiteretter.....	14
3. Ressursgrunnlaget	15
3.1 Geologi.....	15
3.2 Løsmasser	15
3.3 Klima	15
3.4 Vegetasjon	16

4. Lover og regler.....	16
4.1 Aktuelt lovverk	17
4.1.1 Lov om ymse beitespørsmål (beiteloven)	17
4.1.2 Grannegjerdeloven (gjerdeloven)	17
4.1.3 Servituttlova – særskilt om beite med geit	17
4.1.4 Dyrevelferdsloven	17
4.1.5 Hanndyrlova	17
4.1.6 Friluftsløven.....	17
4.1.7 Beiteforskrift for Tynset kommune	18
4.1.8 Forskrift om båndtvang for Tynset kommune.....	18
4.2 Beiterettigheter	18
4.3 Planer.....	19
4.3.1 Kommuneplan	19
4.3.2 Reguleringsplaner.....	19
4.3.3 Strategisk næringsplan for Tynset 2017-2021.....	19
4.3.4 Interkommunal kommunedelplan for klima og energi	19
5. utfordringer.....	21
5.1 Beiteretten	21
5.2 Fritidsbebyggelse.....	21
5.3 Rovvilt.....	22
5.4 Friluftsliv og rekreasjon	22
5.5 Storfe på utmarksbeite.....	23
5.6 Gjerder.....	23
5.6.1 Manglende og dårlige gjerder	23
5.6.2 Sperregjerder	24
5.6.3 Private, store inngjerdinger	24
5.6.4 Gjerder langs jernbanen	24
5.6.5 Strømgjerder.....	24
5.6.6 Spesielt om piggtråd	24
5.7 Jakt og jegerinteresser	25
5.8 Hunder.....	25
5.9 Trafikk.....	25
5.10 Attgroing.....	25
5.11 Streifbeite/nabobeiting	26
5.12 Annen bruk av utmarka	26
5.12 Radioaktivitet	26

6. Kilder.....	27
7. Tiltaksplan.....	28
7.1. Informasjon	28
7.2. Forebygge tap.....	28
7.3. Farlige gjerder.....	29
7.4. Avklaringer.....	29
8. Anbefalinger for bruk av utmarksbeite i Tynset.....	30
9. Beredskapsplaner	31

1. Innledning og bakgrunn for planen

Norsk landbruk har i årtusener vært utmarksbasert, noe som har vært med på å forme dagens landskap fra kystlyngheier til setervoller. I dag beiter ca. 2,2 millioner sauer, geiter, storfe og hester årlig i den norske utmarka. Dette er med på å opprettholde kulturlandskap, kulturhistorie, biologisk mangfold og levende bygdesamfunn. Landbruket er den viktigste næringen i Tynset kommune, og mjølk- og kjøttproduksjon basert på grovfôr er den dominerende driftsformen. Både ut fra økonomi, dyrevelferd, bærekraft og natur- og miljøhensyn er utnyttelse av utmarksbeitet en viktig ressurs både i dag, og kanskje enda viktigere i framtida. I mange områder i Norge er utmarksbeiteressursen i dag under press, fordi det kan være ønske om å bruke utmarka til andre formål enn beite, eller fordi beitet gror igjen fordi det ikke lenger holdes i hevd. Denne planen tar for seg beiteressursene som ligger i utmark, og ikke jordbruksarealer (fulldyrket, overflatedyrket jord eller innmarksbeiter) som brukes til beite.

I strategisk næringsplan for Tynset 2017-2021 er et av delmålene under tema landbruk å *Legge til rette for best mulig utnyttning av utmarksressursene, som beite (...)*, og ett av tiltakene som er nevnt i planen er å *utarbeide beitebruksplaner der det er nødvendig*.

I løpet av næringsplanens planperiode har det ikke blitt tatt tak i arbeidet med beitebruksplaner før Tynset Bondelag høsten 2021 tok initiativ til en felles beitebruksplan for hele kommunen. Bondelaget inviterte Kvikne Bondelag, Tyllidalen Bondelag, Tolga og Tynset Bonde- og småbrukarlag, Tynset sau og geit, skog- og utmarksnæringa i Tynset, samt Tynset kommune til samarbeid, og med representanter for alle disse ble det nedsatt ei styringsgruppe.

Målet med beitebruksplanen er å styrke og legge til rette for best mulig utnyttelse av beiteressursene, samtidig som andre interesser også ivaretas og konflikter forebygges. Planen skal skape grunnlag for en god og oppdatert forståelse av beitenæringa blant politikere, forvaltning og samfunnet for øvrig, men også øke bevisstheten og fellesforståelsen innad i næringa.

Arbeidet med beitebruksplanen er støttet av Innlandet Fylkeskommune med regionale tilretteleggingsmidler for landbruket, deres ref. 138/2021, og med midler fra ordningen Tilskudd til tiltak i beiteområder som kommunen forvalter, jf. komm. ref. 21/3275.

Beitebruksplanen er en temaplan som ikke har rettsvirkning som *plan* etter plan- og bygningsloven, men temaplanen er et nyttig grunnlag for kommunens planarbeid og politiske beslutninger som berører utmarksområdene og utmarksbeiteressursene. Ved å legge beitebruksplanen til grunn for kommunal arealforvaltning vil en tidlig kunne forutse og forebygge arealkonflikter.

Planen skal også legges til grunn for valg og beslutninger som tas både innen beitenæringa for best mulig utøvelse og utnyttelse av beiteressursene.

Det anbefales at beitebruksplanen rulleres hvert 4. år, men at tiltaksdelen rulleres oftere.

Prosjekteier: Tynset Bondelag.

Styringsgruppe: representanter for Tynset Bondelag, Kvikne Bondelag, Tyllidalen Bondelag, Tolga og Tynset Bonde- og småbrukarlag, Tynset sau og geit, skog- og utmarksnæringa i Tynset, ordfører og landbrukskontoret (sekretær).

2. Beitebruk i Tynset

Utmarksbeiteressursene er en viktig del av produksjonsgrunnlaget for mjølk- og kjøttproduksjon i Tynset, og det er lange og sterke tradisjoner for bruk av utmarksbeitet i hele distriktet.

Utmarksressursene var en forutsetning for å kunne leve og bo i regionen. Bedre utnyttelse av utmarksbeitet nevnes ofte som en mulighet for å nå ønsket produksjonsøkning i tida som kommer.

2. 1 Historisk og dagens bruk

I tidligere tider var beite og slått utmarka en begrensende faktor for hvor mange dyr en gard kunne holde, og hvor mange folk en gard kunne fø. I dag er utmarksbeitet langt på vei en betingelse for dagens sauehold, mens det for mange storfehold er mindre viktig.

Tidligere gikk så å si alt storfe, geit og sau på utmarksbeite fra tidlig sommer til sen høst. Det var mange men mindre buskaper, dyra var av forholdsvis små raser, og på de fleste setre var det mange dyreslag. Dyra beitet nær setrene på dagtid, og ble tatt inn igjen om natta. I perioder var også hesten på setra, og det var vanlig at alle dyra beitet i samme område. Slik sambeiting utnyttet beitet godt, da de ulike dyreslagene beiter på forskjellig vis, og på forskjellige planter. Sambeiting ga også lavere smittepress enn når det bare gikk ett dyreslag et sted.

Utviklinga de siste tiårene har gått fra små til store buskaper, fra lette til tyngre dyreslag, fra mange til færre dyreslag (ofte bare ett), fra lang beitesesong til kort, og det er bare noen få setre igjen som driver på tradisjonelt vis med utmarksbeite.

I dag gis det regionalt miljøtilskudd til foretak som setrer med mjølkeproduksjon i 4 uker eller mer. Mange som setrer er på setra det nødvendige antall uker for å oppnå setertilskuddet, og de aller fleste flytter hjem innen det har gått 8 uker. Tidligere var det vanlig å setre i 3-4 måneder. At setersesongen for de fleste har blitt vesentlig kortere enn før, og at stadig færre mjølkeprodusenter setrer, fører også til at beitetrykket mange steder er mye mindre enn før.

Samtidig med at antall setre har gått ned, har besetninger med ammeku av tyngre kjøttferaser blitt mer vanlig. De fleste ammekubesetninger beiter fritt hele sommeren, og streifer normalt over større avstander enn det de tidligere seterbuskapene gjorde. For en best mulig utnyttelse av utmarksbeitet kreves ei jamn fordeling av beitedyr i terrenget, og å spre dyra i terrenget er gjerne nøkkelen til det.

Beitemønsteret er enkelte plasser endret mye fordi stadig flere gjerder inn store utmarksarealer og bruker disse intensivt framfor å praktisere fribeite i utmarka. Dette gjelder særlig storfe, og både mjølkekyr og ammekyr.

En må også nevne at beite både med geit og hest tidligere hadde stor betydning for forminga av kulturlandskapet. Geita beiter forholdsvis mye på kratt og småskog, og hesten gnager graset helt ned. I dag går det bare geit noen helt få steder i Tynset, og hestene går stort sett på inngjerdet areal og preger i liten grad kulturlandskapet i utmarka.

Og når det tidligere noen steder var overbeiting og problemer knyttet til det, er dagens beitetrykk gjerne lavere (færre dyr og kortere sesong) enn det som er optimalt for å holde beiteverdien oppe. For lavt beitetrykk gjør at mange seterområder og utmarksbeiter gror igjen, og får mindre verdi som beiteressurs og kulturlandskap.

2.1.1 Setring

For å opprettholde en omfattende mjølkeproduksjon måtte gårdene i tidligere tider ha seter, gjerne flere, med tilgang til gode utmarksbeiter. Bare unntaksvis ligger setrene i Tynset enkeltvis, de fleste

setrene ligger i grender med 2-10 setervanger. Større sammenhengende setergreender finner en eksempelvis på Tynsetåsan, i Gammeldalen og i Aumdalen.

Utmarksbeitet i Tynset er av varierende kvalitet, og tilgang på godt beite var avgjørende for hvor setrene ble lagt. Setrene ble lagt til de områdene som fra naturens side som var best egnet til beite. Setring har gjennom rydding, hogst og beite gjennom flere hundre år bidratt til å utvikle et åpent kulturlandskap med stor variasjon og biologisk mangfold. Gjennom lang tids bruk har beitene blitt mer og mer kulturpåvirket/grasrike, og kulturpreget i utmarka er sterkere jo nærmere setervollene en kommer.

Kulturlandskap som utvikles av en bestemt bruk/skjøtsel er avhengig av tilsvarende bruk og skjøtsel for at typen landskap skal opprettholdes og videreføres. Mange steder har setringa og utmarksbeitet opphørt, og rike utmarksbeiter i mange ubrukte områdene er nå i ferd med å gro igjen.

2.1.2 Utmarksslått

For å berge nok vinterfôr til dyra ble det tidligere høstet store mengder gras i utmarka ved utmarksslått. Opprinnelig ble det slått i utmark hvor det ikke gikk beitedyr, men etter hvert ble det mange steder lagt høstsetre til utmarksslåtteområdene. Til høstsetrene ble buskapen først flyttet når høyet fra utmarksslåtten var berget.

Tidligere ble grasbevakste rikmyrer også brukt til slått og beite. Mange av disse myrene er kalkrike, og levesteder for orkideer og andre næringskrevende planter. Siv og starr i vannkanten ble slått med ljà og samlet inn, men dette ser vi ikke «rester» av i dag. Slåttemyrer med sitt spesielle preg og artsinventar er en sjelden naturtype, og er et minne om gamle driftsformer i landbruket.

Utmarksslåtten har hatt stor betydning for alle tre bygdene i Tynset, og alle garder har hatt utmarksslått i større eller mindre omfang. Per Hvamstad (2022) har gitt en kort beskrivelse av hva som i grove trekk er typisk for bygdene i Tynset;

På **Kvikne** er det mange kjente slåtter i nærheten av setrene, og spor etter slått og bebyggelse som løer og buer. Det er store sammenhengende områder med slåtteng, f. eks innover langs Ya og ved starten av Tunna innenfor Moen-gardene. Videre er det større sammenhengende slåttengområder langs Orkla, fra Kvikneskogen og gjennom bygda til grensa mot Innset. Både langs Orkla og langs Ya er mange av slåttengene dyrket opp i senere tid, men enkeltvise slåtteng er urørt. Kvikne skole har hatt et utslåttprosjekt ved Ya.

Tynset er et vidt område med stor variasjon, og Tynsetboka forteller om store garder med mye utslått. Det var gjerne slåtter med hus i tilknytning til setrene, gjerne flere samlet men også enkeltvis. Magnildalen er spesiell med store slåtteområder som også strakte seg inn i tilgrensende områder i Tolga. I dalen fra Magnillkroken- Karlsvangen-Ryan til Magnillsjøen i Tolga er det ingen setre, men hele dalen er oppdelt i slåtter. Mange av slåttene er restaurert, og det finnes eksempler på restaurerte buer, staller og mange løer.

Tilsvarende områder fins langs Glåma, eksempelvis Stormyra nord for Auma, og langs elva mot Telneset. Langs Tunna, spesielt i Lonåsen er det mange slåtteng med bevarte løer.

I **Tylldalen**, var det mest vanlig med slåtteng ved setrene, og det er et omfattende slåttengområde sør i dalen, nord og sør for Hokstadvangen / Bellingvangen. Mange av disse er i nyere tid oppdyrket til store jorder. Langs elva finnes mindre slåtteng bevart, og oppover langs elva bygda finnes det også noen. I **Brydalen** var det tilsvarende slåtteng der mye av gardsbebyggelsen ligger i dag.

Etter midten av 1900-tallet har det ikke blitt slått i utmarka i Tynset. Noen slåtteng/skogseng har beholdt mye av sitt kulturpreg og representerer i dag en naturtype med stort arts mangfold og gode beiter, men de fleste slåtteng har nok grodd igjen og gått tilbake til naturlig tilstand hvis de ikke er dyrket opp.

2.1.3 Annen fôr høsting

I tider med knapphet på andre fôrressurser har det i Tynset også blitt høstet mengder av *måsså* (reinlav). Måsså ble brukt som tilleggsfôr, og i år med dårlig høyavling måtte en dra til fjells for å skaffe nok vinterfôr til buskapen. Måssåtakinga foregikk i fjell der det var bra måsså, og det var bestemte gardar som hadde rett til å ta måsså de ulike plassene.

Lauv ble også brukt til vinterfôr helt fram til midten av 1900-tallet. Lauvet ble hogd når det var på det frodigste på forsommeren, tørket og kjørt hjem til dyra om vinteren. Utover våren, hvis vinterfôret ikke strakk til, var det vanlig å dra til skogs for å hogge *ris*; småbjørk og kvist, og å bruke det til fôr i vårknipa.

2.1.4 Skogbruk

Hovedkilde til dette kapittelet; Semmingsen 2022. Skogen har betydd mye for den enkelte eiendom i Tynset, og gårdene er i stor grad bygd opp med tømmer fra egen skog. Ved fra skogen ble hentet til fyring både på gården og på setrene, og foredling av råvarer ble gjort ved koking både på setrene og hjemme. Ved fra skogen var energikilden helt fram til i dag.

Opprinnelig fantes det i Tynset mye furuskog, men skogen ble hardt utnyttet i forbindelse med gruvedrift gjennom flere hundre år, og sammen med omfattende bruk av skogsvirke til privatbruk har dette påvirket skogen mye.

Skogen vi har i dag må derfor betegnes som forholdsvis ung, og sett under ett er det løvtrær som dominerer. I de lavereliggende områdene i kommunen er det også en del barskog. Det drives noe skogsdrift til tømmer, men også mye til ved.

I Tynset er ca. 40 % av totalarealet skogkledd mark. 362 171 dekar betegnes som produktiv skog, det meste av middels og lav bonitet, mens 355 265 dekar er klassifisert som uproduktiv skog. Årlig tilvekst er beregnet til ca. 58 000 m³. Den produktive skogen består av furu, gran og bjørk. Den uproduktive skogen er vesentlig fjellnær bjørkeskog. Tilveksten i de fjellnære skogområdene er økende.

På 1960-tallet ble det plantet contorta (vrifuru) og forskjellige typer gran, særlig i Kvikneområdet, og det ble etablert skogreisningsfelt i Falningdalen/Plassetran, Ydalen og Tunndalen, et felt sør for Gjerkroken og et sammenhengende skogreisningsbelte ved Svartåsbekken/ Bjørnvadet/ Storsteinbekken. Planting av barskog var og er for mange ei investering og en framtidig ressurs, men på bakken i slike felt vokser det ikke beiteplanter. Skogreisningsfelt kan derfor ikke regnes som beite. Skogteiger som avvirkes kan bli gode beiter, men når hogstfelt blir plantet er det ikke ønskelig med beitedyr i teigen.

Den omfattende utnyttinga av skogen både til hogst, slått og beite har gjort at beitearealene har vært kontinuerlig ryddet og gitt nytt og mer grasareal. De senere åra når andre energikilder har tatt over for veden, og skogen er på frammarsj. Plantinger av gran og furu har økt, einer, bjørk og annet løvvirke etablerer seg på områder hvor det tidligere var beiter. Dette til sammen gjør at beitearealene kan bli redusert. Nye metoder for rydding av beitearealene kan være nødvendig for å holde beitearealene i hevd.

2.2 Dyr i utmark

De siste åra er det i Norge registrert en nedgang i antall på sau på utmarksbeite, mens det har vært en økning for storfe, geit og hester. For Tynset sin del har antallet beitedyr i utmark gått ned for både sau og hest, mens det har gått litt opp for storfe og geit.

Ut fra tall i søknader om produksjonstilskudd i jordbruket er det lagd en oversikt over bruken av utmarka for ulike dyreslag.

2.2.1 Sau

Antall	1995	2005	2015	2021
PT-søkere i Tynset	326	274	242	199
Sauer og lam sluppet	21 137	19 012	15 312	14 829

Tallene er hentet fra søknader om produksjonstilskudd i jordbruket (PT) de ulike årene. Enkelt sagt så er det de foretakene driver jordbruksnæring som kan søke produksjonstilskudd, og som regnes som aktive bruk. Antall aktive bruk har gått drastisk ned, og i 2021 var det for første gang siden ordningen ble innført at det var under 200 aktive bruk i Tynset kommune.

2.2.2 Storfe

Antall	1995	2005	2015	2021
PT-søkere i Tynset	326	274	242	199
Storfe sluppet	2 417	2 784	3 268	3 030

2.2.3 Geit og hest

For geit og hest er det bare for 2017 og 2021 vi har sikre tall for dyr på utmarksbeite:

Antall	2017	2021
Geiter, bukker og kje	232	408
Antall foretak med geit	2	5
Hester	203	90
Antall foretak med hest	14	10

2.2.4 Vilt

Utmarksbeitet er et samla matfat som husdyra må dele med andre utmarksbeitende dyr, først og fremst elg og rein. Arealforvaltning som går på bekostning av utmarksbeiteressursen vil som regel påvirke hjortevilt og annet vilt i minst like stor grad som husdyra.

2.3 Setre med mjølkeproduksjon

Tynset var tidligere en stor seterkommune, og det høyeste antall setre i drift i vår kommune var rundt 1880-åra, som i landet forøvrig. I 2021 var det fortsatt 32 enkeltsetrer og 2 fellessetrer som var i drift Tynset, og som fikk tilskudd til drift av seter (regionalt miljøtilskudd).

Det er særlig på Åsan at det er mange setre som fortsatt drives, men det er også aktive setrer andre steder, spredt over det meste av kommunen.

Selv om de fleste setrene i dag er nedlagt, er det ut fra både kulturhistorisk verdi, og med tanke på framtidig bruk av setrene som ressurs viktig at kommunen er bevisst setervollenes betydning for ressursgrunnlaget for jordbruket. Antall søknader om miljøtilskudd til setre med mjølkeproduksjon viser at frafallet i setringa i Tynset de siste 15 år har vært formidabel. Tabellen nedenfor viser hvor mange gardsbruk som leverte mjølk fra setra i 2005 og 2021.

	2005	2021
Enkeltsetre	48	21
Fellessetre	1	1 (4 deltak.)

2.4 Verdsetting av utmarksbeitet

Utnyttinga av utmarksbeite til husdyrhold var høyest i siste halvdel av 1800-tallet. Folketallsveksten bidro til at alle ressurser som kunne gi mat måtte tas i bruk. Utnyttelsen av utmarka til fôr og beiting sank etter hvert, men var fortsatt høy til etter 2. verdenskrig.

I siste halvdel av 1900-tallet gikk antall gardsbruk drastisk ned fordi det ble muligheter for annet arbeid, og jordbruket rasjonaliserte kraftig. Samla sett gikk dyretallet ned, og behovet for utmarka ble merkbart mindre.

Fôropptak for de ulike dyreslag beregnes i dag til (lavt estimat, særlig for storfe):

Dyreslag	Fôropptak pr. dag
Sau og lam	1 fôrenhet
Geit og kje	1 fôrenhet
Ammekyr/mjølkekyr	6 fôrenheter
Ungdyr av storfe	4 fôrenheter
Hest	5 fôrenheter

Kilde: Skurdal, 1997.

Når en legger antall dyr oppført på utmarksbeite i søknad om produksjonstilskudd i Tynset 2020 til grunn, kommer en til en samlet mengde fôrenheter:

Dyreslag (PT-kode)	Fôropptak pr. dag	Antall dyr	Fôropptak pr dyreslag/dag	Antall dager med beite	Totalt fôropptak
Sau og lam (431 og 432)	1 f.e.	14 829	14 829	84 (12 uker)	1 245 636
Geit og kje (440)	1 f.e.	408	408	56 (8 uker)	22 848
Amme-/mjølkekyr (410)	6 f.e.	1317	7 902	56 (8 uker)	442 512
Ungdyr av storfe (420)	4 f.e.	1745	6 980	56 (8 uker)	390 880
Hest (450)	5 f.e.	90	450	56 (8 uker)	40 500
SUM					2 142 376

Dersom 1 f.e. utmarksbeite skulle vært erstattet med andre fôrmidler, som kan settes til ca. 4 kr/f.e. kan verdien av de 2 142 376 fôrenhetene som hentes i utmarka beregnes til en verdi av drøyt 8,5 millioner kroner.

2.5. Slippe- og sankedatoer

Ifølge norsk lov har beitedyr rett til å gå i utmarka der det foreligger en beiterett, men det er ikke en bestemt slippedato, eller en bestemt sankedato for beitedyr i Tynset. Ut fra dyrevelferdshensyn skal imidlertid ikke dyr slippes i utmark før det er tilstrekkelig og godt beite, og de skal sankes i god tid før det ventes frost eller snøfall om høsten. Dette følger [*forskrift om velferd for småfe*](#), §§ 24- 27.

Innenfor lovens rammer kan medlemmene i beitelag og grunneierlag vedta egne regler for når dyrene skal sankes i sine områder, og i mange områder er det enighet om at dyrene skal være sanket før elgjakta begynner 25. september.

I Tynset kommunes *forskrift om beite* er det bestemt at det i skogreisningsområder og plantefelt ikke skal beites mellom 15. oktober og 1. juni. Og kommunens forskrift om *utvidet båndtvang* sier at hunder ikke skal gå løs i områder med beitedyr i perioden 1. april til «naturlig beiteslutt» 15. oktober. Det står ikke klart i forskriften om det er fritak for båndtvangsbestemmelsene for jakthunder, men det har foreløpig ikke avstedkommet større konflikter knyttet til dette.

2.6 Utmarksbeite og klima

Dette avsnittet kobles opp mot den interkommunale klima- og energiplanen (felles kommunedelplan for klima og energi) som Tynset er med å utarbeide nå.

All jordbruksproduksjon starter med binding av CO₂, og beite utnytter «fersk» fotosyntese, ikke fossile ressurser. Det er fotosyntesen og karbonkretsløpet som er utgangspunkt for jordbruket.

Mindre kraftfôr, og mer bruk av ugjødset beite er positivt for klimaregnskapet. Mye av utfordringene som er koblet til importert kraftfôr, som legger beslag på store arealer i andre land, blir mindre relevante for besetninger som høster større deler av fôrrasjonen på utmarksbeite, sammenliknet med beitedyr som ikke gjør det.

Beregninger viser at et dekar beitemark binder 2 kg karbon årlig, tilsvarende 7,3 kg CO₂.

Utslipp fra landbruket kan ikke elimineres, men reduseres. Hovedsakelig må dette tas på bruken av fulldyrket arealer. Bedre utnyttelse av husdyrgjødsel og unngå tap og lystgassdannelse fra jordsmonnet er sentrale tema. Utmarksbeite er i prinsippet gratis fôr, og en ressurs som ikke kan foredles på annen måte enn gjennom drøvtyggere, og bruk av utmarksbeite er slik kanskje den mest bærekraftige delen av norsk landbruk.

2.7 Organisert beitebruk

For å utnytte utmarksbeitet på best mulig vis ble det i Norge fra 1960-tallet opprettet beitelag som hadde som formål å organisere brukere med sau på utmarksbeite. I 1970 innførte Landbruksdepartementet ei ordning kalt *Organisert beitebruk* der beitelagene kunne søke om støtte til å organisere beitelagsarbeidet ved samarbeid om tilsyn, sinking, investeringer og andre målretta tiltak. De siste tiårene har ordningen blitt utvidet til å omfatte også andre dyreslag, og de fleste beitelagene organiserer nå også storfe, hest og geit som beiter i sitt område. Målet med ordninga er 1) Legge til rette for en mer rasjonell utnytting av utmarksbeitene, og 2) Redusere tapet av dyr på beite til et minimum.

Etter opplysninger fra lagene samarbeider beitelagene i Tynset om blant annet tilsyn og sinking, felles salte-, sanke- og skilleplasser, sperregjerder og ferister, elektronisk sporing av beitedyra, og de utarbeider årsplaner og beredskapsplaner for sine områder. Noen jobber også med rydding av

beite/kulturlandskap, og informasjon om sin virksomhet overfor andre brukere av utmarka. Beitelagene er også viktige sosiale arenaer for beitebrukere som ellers gjerne jobber mye alene.

2.7.1 Beiteområdenes beliggenhet

De fleste gårdene har beiterett i store områder, og har dyra på utmarksbeite unna gården. Dyra må i praksis kjøres til og fra slipp- og sankested. På Kvikne er det imidlertid en del som slipper dyra til fjells ved å slippe dyra direkte fra garden/gardsnære beiter.

De fleste benytter utmarksbeite mellom 800-1100 meter over havet, dette er det samme høydedraget som setrene ligger.

Organisering av beite i utmark er viktig for å få til ei framtidsretta, effektivt og bærekraftig beitenæring, og næringa står sterkest om de favner så mange som mulig av de aktive beitebrukerne. I Tynset er så å si alle småfeholdere medlemmer av beitelag, og de fleste av storfebøndene som har dyr på utmarksbeite er også medlemmer. Det har vært noe endring i lagene etter oppstarten på 1960- og -70-tallet, men de fleste lagene omfatter fortsatt de samme beiteområdene. På de neste sidene gis det en kort oversikt over de ulike beitelagene i kommunen.

Tallene i tabellene i omtalen av de ulike beitelagene nedenfor er hentet fra beitelagenes søknader om tilskudd til drift av beitelag (organisert beitebruk) i 2021.

2.7.2 Kvikne Vestfjell beitelag SA

Antall aktive medlemmer	16
Antall medl. med sau	15
Antall sau/lam sluppet	1653/2628
Antall medl. med storfe	1
Antall storfe sluppet	20
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.3 Kvikne Østfjell beitelag SA

Antall aktive medlemmer	23
Antall medl. med sau	13
Antall sau/lam sluppet	1358/2359
Antall medl. med storfe	10
Antall storfe sluppet	432
Antall brukere med geit	1
Antall geit/killinger sluppet	237

2.7.4 Gløtåsen Bratthøa beitelag SA

Antall aktive medlemmer	3
Antall medl. med sau	2
Antall sau/lam sluppet	152/178
Antall medl. med storfe	1
Antall storfe sluppet	61
Antall brukere med geit	1
Antall geit/killinger sluppet	88

2.7.5 Tynset beitelag SA

Antall aktive medlemmer	8
Antall medl. med sau	6
Antall sau/lam sluppet	374/684
Antall medl. med storfe	2
Antall storfe sluppet	85
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.6 Lonås beitelag SA

Antall aktive medlemmer	3
Antall medl. med sau	2
Antall sau/lam sluppet	216/395
Antall medl. med storfe	1
Antall storfe sluppet	13
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.7 Åsan Lonsjølia beitelag

Organisert som *forening*.

Antall aktive medlemmer	10
Antall medl. med sau	5
Antall sau/lam sluppet	413/722
Antall medl. med storfe	5
Antall storfe sluppet	326
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.8 Bondåsen Moanlia sankelag SA

Antall aktive medlemmer	6
Antall medl. med sau	1
Antall sau/lam sluppet	30/48
Antall medl. med storfe	5
Antall storfe sluppet	125
Antall brukere med geit	1
Antall geit/killinger sluppet	41

2.7.9 Garvikåsen og omegn beitelag SA

Beitelaget er registrert i Alvdal, men organiserer også beitebrukere i Tynset.

Antall aktive medlemmer	2 (+ 5 fra Alvdal)
Antall medl. med sau	2 (+ 5 fra Alvdal)
Antall sau/lam sluppet	166/267 (+ 331/600 fra Alvdal)
Antall medl. med storfe	- (+ 1 fra Alvdal)
Antall storfe sluppet	- (+ 23 fra Alvdal)
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.10 Nye Aumlia beite- og sankelag SA

Antall aktive medlemmer	4
Antall medl. med sau	3
Antall sau/lam sluppet	192/315
Antall medl. med storfe	2
Antall storfe sluppet	49
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.11 Tynset Øst beitelag

Organisert som *tingsrettslig sameie*.

Antall aktive medlemmer	19
Antall medl. med sau	7
Antall sau/lam sluppet	732/1231
Antall medl. med storfe	13
Antall storfe sluppet	654
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.7.12 Tyllidalen beitelag

Organisert som forening.

Antall aktive medlemmer	16
Antall medl. med sau	3
Antall sau/lam sluppet	137/242
Antall medl. med storfe	13
Antall storfe sluppet	408
Antall brukere med geit	-
Antall geit/killinger sluppet	-

2.8 Tynset kommunes beiteretter

Tynset kommune er eier av utmarkseiendommer, og besitter dermed en del beiteretter i kommunen. I forvaltningsplanen for Tynset kommunes utmarkseiendommer står følgende:

«Beiteretter – forvaltningspraksis

I Magnildalen er det totalt 974 beiteretter. Etter salg av Karlsvangen og Fløttvangen med tilhørende beiteretter har kommunen 228 beiteretter igjen, dvs. om lag ¼ av alle beiterettene i området. Én beiterett tilsvarer ett storfe eller fem småfe med tilhørende kalv/lam/kje. Beiteretter benyttes av brukere etter behov.

I dag leier kommunen ut 131 beiteretter til både innen- og utenbygdsboende beitebrukere. Beiterettene leies ut for flere år, maksimum ti år. Deler av beiterettene har blitt leid ut til utenbygdsboende besetninger i områder med stort rovdyrpress, men det har vært store utskiftninger i leietakere siste årene. Dette skyldes til dels dårlig organisering og få samarbeidende beitebrukere i området.»

Kommunen bør avklare hvilke retningslinjer som skal gjelde for utleie av sine beiteretter. Det kan være aktuelt som beredskapsområde for besetninger i forbindelse med rovdyrsituasjoner i andre kommuner, men også innen kommunen. Det bør avklares hvilke leietakere som skal prioriteres, for hvor lang tid rettene skal leies ut, og hvilke krav som stilles til leietakerne.

3. Ressursgrunnlaget

Tynset kommune er 1 881 km², med 1 754 km² landareal i utmark. Glåma deler kommunen i to ved Tynset tettsted. Herfra strekker kommunen seg mot nordvest etter Tunndalen, og over til bygda Kvikne i Orkladalføret som drenerer mot nord. På hver side av dalgangen ligger vide fjellparti med Forollhogna i øst og fjella mot Oppdal og Folldal i vest. Sør i kommunen tar Tyllidalen og Gammeldalen/Brydalen av frå Glåmadalføret mot sør. Mellom dalene er det lavtliggende fjellparti.

Av kommunen sitt areal ligger 9 % fra 470-600 moh., 40 % mellom 600-900 moh. og 50 % frå 900-1200 moh. Bare 2 % ligger over 1200 moh. og det høyeste punktet er Blåtronden på 1653 moh. Skoggrensa i kommunen går vel 900 moh., litt lavere nord i Kvikne. Barskogen går jamt opp til 700-800 moh.

3.1 Geologi

Det meste av kommunen ligger innenfor Trondheimsfeltet og med rike bergarter som glimmerskifer og fyllitt, men særlig glimmerskiferen kan variere i rikhet. Sør delen av kommunen med Brydalen og Tyllidalen er dominert av fattig sandstein. Tronfjellet består av den halvrike bergarten gabbro. Partier med fattige granittiske bergarter finnes nord på Kvikne og i Brydalen.

3.2 Løsmasser

Løsmasser, for det meste morene, har jamn dekning i kommunen. Rundt høgdedrag blir morenedekket tynt, og det opptrer fjellblotninger, blokkmark og ur i bratte fjell. I sør er morena oftest grov og gjerne blokkrik, i nord har morena mye finmateriale. Materialtransporten tidlig i isavsmeltinga etter siste istid i dette området gikk nordover. Fattige og grove løsmasser kan derfor være skjøvet inn over areal med rik berggrunn som «kamouflerer» virkningen av disse. I dalførene er det elve- og breelvavsetninger, samt mer finkorna bresjøavsetninger, ofte i terrasser i dalsider. Store og små myrer finnes jamt i flatere terreng, og utgjør samla 12 % av kommunearealet. Tett botnmorene gjør at det blir mye myr på rik berggrunn, også i litt hellende terreng. Eksempelvis ligger det store myrareal rundt Vesle Orkelsjøtangen, ved Grøntjønnan og i Magnildalen.

3.3 Klima

Det er to målestasjoner for vær i Tynset kommune, den ene i Tynset sentrum, og den andre på Sæter gård, på Kvikne.

Årsmiddeltemperaturen på Tynset ligger på 0°C, mens den på Kvikne (Sæter) er 1,4°C. Det meste av beiteområdene ligger høyere enn der temperaturmålingene er tatt, og innebærer en kortere vekstsesong enn nede i bygdene.

Kvikne som ligger lengst vest i kommunen har et større innslag av kystklima enn resten av kommunen som ligger lenger øst og har mindre nedbør.

Stasjon	Moh	jan	feb	Mar	Apr	mai	Jun	jul	aug	sep	okt	nov	Des	År
Tynset	483	-13,1	-11,2	-5,7	-0,2	6,3	10,8	12,1	10,8	6,2	1,6	-6,1	-11,0	0,0
Sæter	543	-8,3	-7,4	-4,2	-0,1	5,9	10,1	11,4	10,5	6,5	2,6	-3,6	-6,6	1,4

Stasjon	Moh	jan	feb	mar	apr	mai	jun	jul	aug	sep	Okt	nov	des	år
Tynset	483	20	15	15	15	28	51	67	58	48	35	25	23	400
Kvikne	550	32	26	29	26	32	59	79	65	65	46	36	38	533

Tynset kommune har samlet sett et typisk innlandsklima med lav vintertemperatur og høy sommertemperatur i forhold til høyde over havet.

3.4 Vegetasjon

(kilde: *Beiteressursar i Hedmark*, NIBIO 2016)

Omlag 27 % av Tynset kommune er vegetasjonskartlagt. Det gjelder Gammeldalen, Savalen, Magnildalen og bygdenære områder på Kvikne. 120 km² i Kvikne vestfjell ble kartlagt i 2015. Alle gjeldende vekstbetingelser på et sted gir en bestemt vegetasjon. Vegetasjonskart er gir et bilde av hvor gode beiten faktisk er i de ulike områdene.

Ut fra arealene som er kartlagt er det beregnet at beitekvalitet for utmarksarealet i Tynset fordeler seg på 9 % av svært godt beite, 44 % godt og 45 % mindre godt. 2 % av arealet er impediment. Nyttbart beite utgjør 53 % av landarealet i utmark. Samla karakteristikk av utmarksbeitet i Tynset kommune betegnes som *godt - svært godt beite*.

Når det gjelder beregning av beitekapasitet i Tynset kommune, mener NIBIO ut fra samla beitekarakteristikk at 70 saueenheter/km² nyttbart beiteareal er et greit anslag for Tynset kommune. Med totalt nyttbart beiteareal på 930 km² blir beitekapasitet ut fra plantedekket 930 km² x 70 saueenheter/km² ≈ 65 000 saueenheter. Trekker en fra 15 % (viltbeiting mv.) blir tilgjengelig beite for husdyr nok til om lag 55 000 saueenheter. Skal dette utnyttes fullt ut må det være både sau og storfe i beitet. Søknader om produksjonstilskudd i 2015 viser at om lag 28 000 saueenheter benytta utmarksbeitet i Tynset, noe som utgjør 50 % av potensialet.

Det er mye streifbeiting på tvers kommunegrensene slik at et eksakt tall for beitetrykk uansett er vanskelig å anslå. I 2014 ble 64 % av kommunearealet brukt av organiserte beitelag med 14 917 sau, 1 666 storfe og 280 geit.

Som nevnt er bare deler av kommunen vegetasjonskartlagt, og for å få et bedre beslutningsgrunnlag bør særlig områder med utbyggingspress kartlegges. Selv om områder i dag er lite i bruk til beite, kan de ha et stort og ubenyttet potensiale.

Siden tidlig 2000-tall er det NIBIO som har jobbet med vegetasjonskartlegging i Tynset, og vegetasjonskartene er tilgjengelige for alle på kilden.nibio.no. Det finnes imidlertid dels detaljerte beskrivelser av vegetasjon og beite i Kvikneområdet fra 1950-tallet, nedtegnet av Olav i. Haugen, i *Norske fjellbeite*. Bind VI. (Norges Vel, 1952).

4. Lover og regler

Beiteretten og landbruksnæringa er under press fra mange og sterke interesser. Særlig utbyggingsinteresser og rovdyrforvaltningen truer muligheten til å benytte utmarksbeite, men også tiltak innen jordbruket kan tiltak redusere beiteressursen, eksempelvis med nydyrking, inngjerding av områder og omdisponering av arealer til andre formål. I slike situasjoner kan det oppstå behov for å dokumentere beiteretten. Jordskifteretten kan ofte si noe om beiterett, men er ikke så ofte brukt; kanskje fordi jordskiftesaker gjerne blir omfattende, og drar ut i tid.

4.1 Aktuelt lovverk

Samtidig som det er rom for tolkning av gamle lover, vedtas det i takt med samfunnsutviklinga nye lover og forskrifter, og over tid utvikles en ny rettspraksis. Ei natur- og tradisjonbunden beitenæring i møte med et samfunn i rask endring har vært en medvirkende årsak til et høyere usikkerhetsnivå og et økende antall konflikter blant parter som på en eller annen måte er involvert i beiterettsproblematikk. Behovet for oversiktlig og lettfattelig informasjon er stort.

I det følgende gis en kort gjennomgang av noe av lovverket og annet regelverk som regulerer beitebruken.

4.1.1 Lov om ymse beitespørsmål (beiteloven)

Beiteloven har bestemmelser om ansvar for husdyr på beite. Hovedregelen er at eieren av husdyr plikter å sørge for at dyrene ikke kommer inn på steder hvor de ikke har rett til å oppholde seg. Dyreeier har ansvar for tilsyn med dyrene, og loven har bestemmelser om erstatning for skade og regulering av beite, herunder fredning av områder mot beite. De fleste bestemmelser er av privatrettslig karakter, men kommunen kan, om nødvendig, frede skogsområder mot beiting. Tynset har vedtatt egen kommunal forskrift i henhold til denne loven, som regulerer beiting i skogreisings- og plantefelt.

4.1.2 Grannegjerdeloven (gjerdeloven)

Lov om grannegjerde regulerer retten til å ha, samt plikten til å sette opp og vedlikeholde, gjerder mellom naboeiendommer, og hvordan gjerdet skal være utformet. Gjerdeplikta faller ikke bort selv om eieren slutter med husdyr, leier bort eller bortforpakter eiendommen til andre. Gjerde mellom eiendommer kan ikke tas ned uten avtale. Det kan oppstå store problemer med å utnytte beiteretten der gjerder rundt jordbruksareal er fjernet, og der det er mye hytter og/eller boliger som bare delvis er gjerdet inn.

4.1.3 Servituttlova – særskilt om beite med geit

Servituttloven gjelder særretter på annen manns eiendom. Hvis man besitter en beiterett på annen privat grunn, er dette en særrett til en bruksrett på denne eiendommen.

Loven har et eget kapittel om særskilte bruksretter i skog, og §§ 14 og 15 har bestemmelser for hvordan beite i annen manns skog kan praktiseres, og beite med geite er særskilt nevnt.

4.1.4 Dyrevelferdsloven

I lov om dyrevelferd er det fra 01.01.2010 innført totalforbud mot bruk av piggtråd på nye gjerder. Det er Mattilsynet som forvalter dyrevelferdsloven, og som har ansvar for å følge opp piggtrådgjerder, og der det ellers er dårlige, nedfalls gjerder.

4.1.5 Hanndyrlova

Denne loven avgrenser retten til å slippe okser, værere, geitebukker og hingster på beite sammen med andres kuer, søyer, geiter eller hopper. Det er viktig å merke seg at bestemmelsene i denne loven er gitt ut fra hensynet til andres dyrevelferd og avl, og ikke av hensyn til folks ferdsel.

4.1.6 Friluftsloven

Formålet med denne loven er å lovfeste allemannsretten. Allemannsretten er rettigheten som alle og enhver har til ferdsel, opphold og aktivitet i naturen. Loven regulerer ferdsel i utmarka, og det er som regel tillatt for folk å ferdes i områder med dyr på utmarksbeite, også inngjerdete utmarksbeiter.

4.1.7 Beiteforskrift for Tynset kommune

Forskriften fastsetter at det innen Tynset kommune skal det være forbudt å la husdyr beite i barskog og skogreisningsfelt i tidsrommet fra og med 15. oktober til og med 1. juni, og at kommunen kan dispensere fra dette forbudet dersom forholdene ligger til rette, dog ikke innenfor tidsrommet fra og med 15. oktober til og med 15. mai.

4.1.8 Forskrift om båndtvang for Tynset kommune

Tynset kommune har siden 2007 har egen forskrift om båndtvang i Tynset kommune. Den ordinære båndtvangen gjelder i perioden 1. april til 20. august (yngletida). I områder der bufe har rett til å beite, og faktisk beiter, er den ordinære båndtvangen utvidet fra og med 20. august og fram til naturlig beiteslutt 15. oktober.

Bestemmelsene om båndtvang gir imidlertid noen fritak fra båndtvangen, jf. § 9 i hundeloven. Det er lov å ha hunden løs i båndvangsperioden når det er snakk om dressert bufehund på gjeteroppdrag, politihunder m.v. i organisert trening eller prøving for slik tjeneste, hund i aktiv bruk som ettersøkshund. Det står også at

«hund når den brukes for jakt, jakthundtrening og jaktprøver mellom 20. august og 1. april eller når båndtvang er fastsatt i medhold av § 6 annet ledd bokstavene c, d og e, hundeloven § 9»

Kommunen har konferert med jurist for å finne ut forholdet mellom beiteinteresser og løshundjakt, og kortversjonen av svaret var:

«Fordi lovteksten er utformet på en måte som lett kan misforstås, bør kommunene og fylkesmennene i forskrifter om båndtvang etter § 6 andre ledd bokstav f og § 7 uttrykkelig presisere at båndtvangen også gjelder for hund når den brukes for jakt, jakthundtrening og jaktprøver. Om det kan oppstå tvil, kan man også presisere dette ved forskrifter som gis etter § 6 andre ledd bokstavene a og b.»

4.2 Beiterettigheter

I Tynset har nesten alle gardsbruk beiterett i utmarka, og det er sambeiting mellom gårdene. Beiterettene i utmarka var knyttet til den delen av bygda som det opprinnelige bruket sognet til, og der gjerne setrene også ligger. I så godt som all utmark har et eller flere gardsbruk beiterett.

For de opprinnelige gardene er beiteretten ofte beskrevet i gamle dokumenter, eksempelvis utskiftingsprotokoller. For nyere bruk kan beiteretten være nevnt i skylddelingsforretninger, men det er nok ikke alle eiendommer som kan bekrefte sin beiterett med dokumenter. «Storskiftet» i Tynset i 1943, med påfølgende jordskiftesaker utover 1950-tallet, er i dag bestemmende for hvordan beiterettene i kommunen er fordelt.

Fradelinger gjennom mange år har bidratt til at mange beiteretter ikke lenger hører til gårdsbruk, og mange gårdsbruk som ikke lenger har dyr selv har ubenyttede beiteretter. Som et bilde på dette er det i dag ca. 700 landbrukseiendommer i Tynset, og bare ca. 170 som har husdyrproduksjon. Fordelingen av beiteretter er likevel regulert av ordninger som sist ble bestemt rundt 1950-tallet, foruten noen få områder hvor jordskifteretten har utarbeidet nyere bruksordninger.

At beitedyr trekker over til områder hvor eieren ikke har beiterett kalles gjerne *tålt beiting*, eller *streifbeiting/nabobeiting*, og er i praksis en stilltiende avtale om at dyra kan gå der ei viss tid, men at beitebrukeren er klar over at han ikke har noen beiterett der.

Beiteoven gjør dyreeieren ansvarlig for å passe på at dyra holdes i de områder hvor vedkommende har beiterett.

4.3 Planer

Plan- og bygningsloven bestemmer hvordan landets arealer skal brukes og reguleres, og arealplanlegging er viktig for at arealene skal bli brukt på en effektiv, rasjonell og best mulig måte. Loven gjelder alle typer aktiviteter og virksomheter knyttet til fast eiendom, og den gjelder for hele landet og for alle tiltak. Plan- og bygningsloven sier noe om kommuneplaner og reguleringsplaner, og loven gir regler for hvordan disse skal behandles og hvilke virkninger de har for nåtidig og fremtidig utnyttelse. Hva kommunen vedtar i sine kommune- og reguleringsplaner vil følgelig ha svært stor betydning for hvilke rammer utmarksbeitenæringa må forholde seg til i framtida.

4.3.1 Kommuneplan

Kommuneplanens arealdel viser sammenhengen mellom framtidig samfunnsutvikling og arealbruk. Den angir hovedtrekkene i areal-disponeringen. Den gir rammer og betingelser for hvilke nye tiltak og ny arealbruk som kan settes i verk, samt hvilke viktige hensyn som må ivaretas ved disponeringen av arealene.

Beitebruksplanen for Tynset blir en temaplan som skal være styrende for kommunens arealforvaltning, og det blir viktig at kommunens arealplan hensyntar beitebruksplanen.

4.3.2 Reguleringsplaner

Det som gjelder kommuneplaner og -delplaner gjelder også reguleringsplaner som vedtas i kommunen. Beitebruksplanen må inngå som en viktig del av beslutningsgrunnlaget når reguleringsplaner i beiteområder behandles.

4.3.3 Strategisk næringsplan for Tynset 2017-2021

Strategisk næringsplan 2017-2021 for Tynset kommune slår fast at landbruket er den viktigste næringa i kommunen. Selv om antall bruk går ned opprettholdes produksjonen ved at de resterende bruk blir stadig større.

Et av hovedmålene i næringsplanen er at Tynset skal befeste og styrke sin status som landbrukskommune i regional og nasjonal målestokk, basert på høy utnyttelse av naturgitte ressurser og opparbeidet kompetanse. For å få til dette er et av delmålene i planen *å legge til rette for best mulig utnytting av utmarksressursene*, som beite, jakt, fiske og friluftsliv, og et tiltak for å nå målet er *å utarbeide beitebruksplaner der det er nødvendig*.

4.3.4 Interkommunal kommunedelplan for klima og energi

Kommunene i Nord-Østerdal jobber nå med en interkommunal klima- og energiplan, men denne blir trolig ikke vedtatt før etter at denne beitebruksplanen blir vedtatt. Vi legger derfor til grunn det som står i gjeldende Klima- og energiplan for Tynset kommune 2010 – 2020. Der står det at kommunen generelt synes det er viktig å rette fokus mot bærekraftig bruk og utnyttning av lokale ressurser.

Planen sier at utmarka i stor utstrekning blir benyttet til beite, og er viktig som grunnlag for husdyrproduksjon i kommunen. Det står videre at Tynset har store beiteressurser som kan utnyttes bedre, og at beiting i utmark er positivt da dyra beiter ressursen på stedet istedenfor at føreheter må produseres ved jordbearbeiding eller kraftfôr med tilhørende økt transport. Samtidig vil utnyttning av utmarksressursene være viktig for å opprettholde verdifulle utmarksbeiter, kulturlandskap, seterlandskap og biologisk mangfold. Det er viktig å fokusere på helhet i forvaltningen.

Klima- og energiplanen sier også at det vil være viktig å stimulere til fortsatt utmarksbeiting selv om man slutter med melkeproduksjon. Ved å utnytte utmarksbeitene om sommeren vil man i større grad kunne utnytte dyrka mark til vinterfôr og dermed begrense behovet for nydyrking.

5. Utfordringer

Norge består av 95 % utmarksareal, og halvparten av dette kan nyttes til beiteformål. NIBIOs beregninger av beitepotensialet i utmarka tilsier at vi har betydelige muligheter for økt ressursutnyttelse og grønn næringsutvikling i distriktene. Utmarka har fortsatt en stor verdi for landbruket, og i 2016 høstet norsk sau og storfe i Norge fôrverdier fra utmarka tilsvarende en milliard kroner.

Fram til rundt år 1900 var utmarka gjennom slått og beite den viktigste fôrressursen for norske husdyr. Store samfunnsendringer det siste hundreåret har gjort seg sterkt gjeldende, og det er nå en rekke utfordringer som i ulik grad vanskeliggjør utnyttelsen av utmarksbeiteressursen i dag.

Hvert år blir det sluppet flere dyr enn det som blir sanket, og årsakene til tapene varierer fra år til år, og fra område til område. Tapsårsakene er i hovedsak sjukdom, skader og tap til rovdyr.

Beitebrukerne gjør mye for å forebygge sjukdom og skade, men at dyr eksempelvis går seg fast i naturen, under/ inne i bygg, i dårlige gjerder, og blir påkjørt er vanskelig å gardere seg mot. Tap til rovdyr kan en til en viss grad forebygge ved å ha friske, sterke dyr og ved godt tilsyn og samarbeid. Det er både farer og utfordringer som truer beitedyra og beitenæringa, og i dette kapittelet blir en del av de største utfordringene omtalt.

5.1 Beiteretten

Beiteretten er en av de eldste bruksretter som er knyttet til norske utmarker. Retten i utmarka er befestet gjennom sedvane, hevd og lovverk. Beiteretten står sterkt, og mange hevder at man ikke kan miste den. Rent juridisk er nok dette langt på vei riktig, men i praksis reduseres arealet med beiterett gjennom omdisponeringer av utmarka ved nedbygging, nydyrking, inngjerdinger mv. Dette gjør det vanskeligere å drive med utmarksbeite, og beiteretten kan gå tapt i et område uten at de beiteberettigete er klar over det, eller blir hensyntatt.

For dem som benytter den, representerer beiteretten en verdi. Fordelingen av beiteretter i Tynset er likevel regulert av ordninger som sist ble bestemt rundt 1950-tallet, foruten noen få områder hvor jordskifteretten har utarbeidet nyere bruksordninger.

Det er stadig blir færre som driver husdyrbruk og som benytter utmarksbeite, og for mange grunneiere begynner det å bli lenge siden det var aktuelt å slippe dyr på utmarksbeite. Det er mange som ikke kjenner til hvilke rettigheter og plikter de har, hvordan beiterettene er organisert, eller hva de kan «kreve» av dem som har beitedyr i utmarka.

På mange vis er ikke ordningene som sist ble nedfelt på 1950-tallet tilpasset de behov dagens beitebrukere har. For at utmarksbeitenæringa skal bli ei framtidsretta og bærekraftig næring kan det være behov for å se på muligheten for nye, moderne ordninger som er mer tilpasset dagens behov.

5.2 Fritidsbebyggelse

Både store hyttefelt og spredt hyttebygging, er omdisponering av arealer som begrenser områdene som i praksis egner seg til beite. Fritidsbebyggelse og andre tekniske tiltak er irreversible tiltak, som gjør at beitenæringa taper den ikke-fornybare ressursen som utmarksbeitet er.

For det første legger hyttene beslag på beitearealer, både til hyttene, inngjerdete tomter og til infrastruktur. For det andre fører fritidsbebyggelse til dels utstrakt bruk av nærområdene til friluftsliv og andre aktiviteter. Som planmyndighet er det derfor viktig at kommunen har en bevisst holdning til å legge slike tekniske inngrep til områder som fra naturens side har liten verdi som beite. Videre er det viktig å ha klare regler for eksempelvis hva som kan gjerdes inn, og hvilken type gjerde som kan

tillates. Rundt konsentrerte hyttefelt bør det vurderes å sette opp sperregjerder, men der det blir gjort må en avtale hvordan beiteretten skal gjelde.

For beitenæringa generelt, er det en fordel med konsentrert hyttebygging framfor at et tilsvarende antall hytter spres ut over et større beiteområde. Konsentrerte inngrep forstyrrer samlet sett et mindre område. Dette gjelder ikke bare for husdyr på beite, men også for vilt, og både av hensyn til generell ro i beiteområdet, og av hensyn til hjortevilts trekkveier m.v.

Ved utgangen av 2021 har Tynset 1946 fritidsboliger (SSB, hyttestatistikk). En del av disse er plassert i beiteområder, og vanskeliggjør utnytting av nærområde som beite. Dette gjelder kanskje særlig i det hyttetette området rundt Savalen. Stor ferdsel sommerstid, både av biltrafikk, folk generelt og hunder spesielt, kan forstyrre beitedyra i vesentlig grad, mens ferdsel i vinterhalvåret vil være til størst sjenanse for viltet.

I regulerte hyttefelt kan sperregjerder være å foretrekke framfor inngjerding av enkelthytter/-tomter, men slike sperregjerder bør kanskje kostes og drives av utbyggerne, og ikke belastes beitebrukerne i området.

5.3 Rovvilt

Statlig rovviltforvaltning legger opp til differensiert forvaltning av rovdyr i Norge. Det innebærer at i noen regioner er rovdyra prioritert, mens i andre skal beitedyra ha forrang. Tynset ligger i rovviltregion 5, og er «prioritert beiteområde der det ikke skal være rovdyr som representerer et skadepotensiale. Yngling av gaupe og hekking av kongeørn vil forekomme», Statsforvalteren i Hedmark, 2014.

Mange som har rovdyr, og særlig ulv i sitt nærområde opplever at mulighetene for å benytte utmarka til beite blir sterkt innskrenket. I Tynset er det særlig Gammeldalen som har hatt mange episoder med store tap til ulv. Ellers har det i perioder vært større tap til jerv, særlig på Kvikne men også i andre deler av kommunen. Tap av beitedyr til rovdyr er ellers noe som dukker opp mer eller mindre jevnlig, og i større eller mindre omfang.

Tapstallene for Tynset har økt fra 2-4 % på 1970- og -80-tallet (da registreringene begynte), til jevnt å ligge på 5-10 % utover 2000-tallet. Økningen av tap er sterkt korrelert med økende rovdyrbestander utover 1990- og 2000-tallet. Selv om Tynset etter planen skal være prioritert beitedyr må en påregne tap til rovdyr, både på kort og lang sikt. Dette fordi rovdypene er prioritert i kommunens nærområder, og fordi rovdypene raskt trekker ut og over store avstander.

Konflikt mellom rovdyr og beitedyr er ekstremt krevende, både for dyreeiere og forvaltning, og krever store ressurser. Faren for rovdyrangrep gjør at en hele tiden må ha en beredskap for å forebygge rovdyrskader. Dyreeierne er ansvarlige for å ivareta beitedyra, samarbeider effektivt om dette i beitelagene. Flere beitelag har utarbeidet beredskapsplaner for blant annet rovdyrsituasjoner. Kommunen deltar i et interkommunalt fellingslag, som i mange akutte situasjoner har resultert i effektive uttak.

5.4 Friluftsliv og rekreasjon

Stadig flere fritidsboliger, økt fokus på folkehelse og interesse for jakt og friluftsliv gjør at stadig flere brukergrupper oppsøker naturen der dyr går på utmarksbeite.

Saueflokker på beite er som regel ikke noe problem for friluftsfolket, men store flokker med storfe kan virke skremmende på mange, og kan i gitte situasjoner oppføre seg aggressivt, særlig mot hunder.

For å forebygge interessekonflikter mellom beitenæring, fritidsformål og ev. andre interessegrupper er det viktig med gjensidig forståelse og respekt for hverandre. Det må likevel presiseres at for å opprettholde kulturlandskapet over større arealer er en avhengig av beitedyras innsats.

5.5 Storfe på utmarksbeite

Flere storfe i utmark, og spesielt ammekyr med kalv, medfører nye utfordringer sammenliknet med historisk bruk av utmarka. Ammekyr av kjøttferaser er store og tunge dyr, og kyrne har ofte med seg kalv. Kyrne har sterkt morsinstinkt og forsvarer kalvene sine mot det de oppfatter som fare. Dette kan gi farlige situasjoner for folk og særlig hunder, dersom de kommer for nære eller for brått på. Folk som går tur, særlig de som går med hund, må være oppmerksomme når de ferdes i utmark med dyr på beite. De bør gå en omvei når de møter storfe i utmarka.

De store dyra kan også gi økt press på gjerder, og store flokker med tunge dyr kan gi mer opptråkking ved samle- og salteplasser, og ødelegge plantefelt i skogbruket.

I områder med storfe og mye ferdsel er det veldig viktig med god informasjon overfor dem som ferdes i området. Det finnes mye og bra informasjonsmateriell knyttet til storfe på utmarksbeite som kan lastes ned på nettet og brukes fritt. De som har beitedyr i området oppfordres til å gjøre en innsats for å informere andre brukergrupper av utmarka, og vice versa.

5.6 Gjerder

Gjerdehold er i all hovedsak privatrettslig, og er en av de største kildene til konflikter knyttet til bruk av utmarksbeite. Hold av gjerder reguleres av blant annet grannegjerdelova, men reglene er gjerne uklare, og kan tolkes i flere retninger.

5.6.1 Manglende og dårlige gjerder

Stadig flere gjerder, og økende grad av gamle, dårlig vedlikeholdte gjerder er ei stor utfordring for beitenæringa, men også for folk og vilt som ferdes i utmarka. Manglende og dårlige gjerder er ei stor utfordring for dem som har dyr på utmarksbeite fordi beitedyra kan komme inn steder hvor de ikke skal være, og at de over tid kan etablere et uønsket beitemønster. Dårlige gjerder representerer feller for dyr som fysisk går seg fast i gjerdet, eller de kan komme bort fra flokken fordi de ikke kommer seg ut igjen når de først har kommet innenfor. Det siste kan være fatalt for lam som kommer vekk fra søya, men også for andre dyr som blir gående fanget uten tilgang på eksempelvis drikkevann.

Mye av utfordringen er knyttet til at grunneier ikke er klar over at gjerdet er i dårlig forfatning, og mange grunneiere er ikke klar over hvilket ansvar og plikter de har for det som står på sin eiendom. I utgangspunktet er grunneier ansvarlig for alt på sin eiendom. At gjerdehold er privatrettslige innebærer at det som gjelder gjerder må ordnes av grunneierne selv, eller mellom grunneiere og andre rettighetshavere. Kommunen har som regel ingen myndighet i slike saker, og har bare ansvar for gjerder som står på egen grunn.

I tilfeller der gjerder står til nedfalls, eller der farlige gjerder er til fare for dyr og mennesker, er grunneier etter dyrevelferdsloven pliktig til å rydde opp. Dersom grunneier selv ikke tar ansvar for å fjerne eller utbedre farlig gjerde, vil Mattilsynet kunne gripe inn og gi pålegg.

Dårlige gjerder i områder hvor det ikke slippes beitedyr kan bli et stort problem for beitebrukere som slipper dyr i andre områder. Dyr trekker gjerne til områder med gode beiter, eksempelvis dyrkamark, og når det ikke er gode nok gjerder lærer dyra fort å gå dit de finner mat. Når dyr først har begynt å gå til feil område må de gjerne slaktes for å få slutt på trekket. Dårlige gjerder «ødelegger» ønsket beitemønster, og det er gjerne gode avlsdyr ellers som må tas ut av besetninga. Det er i denne

sammenhengen viktig å understreke gjerdeplikten hver enkelt grunneier har, selv om det er beitedyr fra andre beiteområder som tar seg inn på dyrkamarka.

5.6.2 Sperregjerder

For å hindre at beitedyr kommer inn på større områder hvor de ikke er ønsket, slik som i boligfelt, sentrum, større veier m.m., kan oppsetting av sperregjerder være en god løsning. Både kommune og fylkesmann har støttet oppsetting av sperregjerder i flere tiår. Det dukker imidlertid opp en del problemstillinger når gjerdene blir gamle, og behovet for vedlikehold melder seg. Økonomisk støtte til oppsetting av gjerdet forutsatte i sin tid at de som satte det opp skulle vedlikeholde dem. Men hvem har ansvaret nå, og hvem skal ta jobben og kostnaden? Mange av dyreeiere som var med på oppsetting av sperregjerdet har avsluttet dyreholdet, noen kan ha flyttet beitedyra til andre områder, og/eller dagens beitebrukere har andre løsninger for å styre beitedyra. Det dårlige gjerdet står der like fullt.

I Tynset er det mange sperregjerder av eldre dato, men det finnes ingen helhetlig oversikt over hvor disse sperregjerdene står, hvilken forfatning de er i, eller hvem som er ansvarlige for vedlikehold og tilsyn av gjerdene. Det er trolig en del gamle sperregjerder som er i dårlig stand, og som burde vært fjernet.

Hvis det blir aktuelt å sette opp nye sperregjerder nå, bør/må de som setter opp gjerdet avtale hvordan et slik gjerde skal vedlikeholdes og avvikles før arbeidene settes i gang.

5.6.3 Private, store inngjerdinger

Enkelte grunneiere har de siste åra gjerdet inn større utmarksarealer til beite for egne dyr. Slike store inngjerdinger kan være utfordrende for andre brukergrupper av utmarka, og må avklares med andre rettighetshavere i området. Ikke minst andre beitebrukere, som også kan ha beiterett i teigen, men også jaktinteresser, allemannsretten mv. må hensyntas. Slike tiltak må godkjennes av grunneierlag eller andre tilsvarende organer.

Dersom inngjerdingene blir veldig store, eller de berører andre samfunnsinteresser av stor betydning, må tiltakshaver søke kommunen om tillatelse til tiltaket etter plan- og bygningsloven.

5.6.4 Gjerder langs jernbanen

Jernbanen går gjennom Tynset kommune over en strekning på drøyt 20 km. På begge sider av banen ble det satt opp solide gjerder som skulle holde dyr unna jernbanetraseen. Mye av disse gjerdene er i dag i dårlig forfatning, og med ujevne mellomrom kommer husdyr og vilt ut på skinnegang, eller går seg fast i gjerdet.

Hvem som har ansvar for oppfølging og vedlikehold av gjerdene langs jernbanen er uavklart, og bør avklares for å forebygge framtidige dyretragedier.

5.6.5 Strømgjerder

Noen steder blir det satt opp strømgjerder (ikke strømtråd), f.eks. rundt hytter, uten at disse blir koblet til strøm. Slike gjerder uten strøm utgjør en fare for beitedyr ved at de kan vikle seg inn i gjerdene, og blir sittende fast. Strømgjerder skal alltid være koblet til strøm, og ha jevnlig (daglig) tilsyn.

5.6.6 Spesielt om piggråd

Når det gjelder piggråd har ikke Tynset kommune noen egen forskrift som regulerer bruk av dette, men siden 2009 har det ut fra dyrevelferdsloven ikke vært tillatt å sette opp nye gjerder med piggråd. I en overgangsperiode kan gamle gjerder med piggråd vedlikeholdes, men det skal ikke

bygges nye gjerder med piggråd og det er heller ikke tillatt å sette ny piggråd på gamle gjerder. Hvor lenge «overgangsperioden» varer er ikke spesifisert, men gamle piggrådgjerder som er i god stand er det følgelig lov å ha.

5.7 Jakt og jegerinteresser

Viltet vil bare delvis konkurrere med bufe om utmarksbeite. Bufeede bare beiter noen uker/måneder i sommerhalvåret, og det er når tilgangen på fôr også er størst. Så lenge beitekapasiteten ikke er fylt, er det ikke grunn til å tro at beitende bufe konkurrerer ut viltet, eller motsatt.

Bruk av hund, særlig løshund, på jakt kan komme i konflikt med beitedyr som fortsatt er i utmarka. Bruk av løshund på småviltjakt i fjellet er oftest et lite problem, da disse hundene gjerne har sauerenhetsbevis og det helst er sau som beiter i fjellet. Et større problem kan det bli ved jakt på hjortevilt i skogen, da hunder som blir brukt på slik jakt som regel ikke skiller mellom bufe og vilt. Bruk av løshund før beitedyra er sanket, kan være kilde til konflikt.

5.8 Hunder

Hunder og beitende bufe/vilt på samme sted til samme tid går ikke alltid like godt. Storfe oppfatter hunden som et farlig rovdyr og har et sterkt flokkinstinkt som gjør at storfeflokker kan gå til angrep på hunder, selv om de går i bånd.

Løse hunder er et økende problem i mange beiteområder. Særlig er sau utsatt for jaging av hund. Løse hunder kan bite og rive dyr til døde, men sau som blir jaget kan også dø av å bli «sprengt», selv om dyra ser urørt ut. I områder uten rovdyr kan løse hunder og bilpåkjørslar være av de vanligste årsakene til tap av beitedyr.

Tynset kommune har ordinær båndtvang fra 1. april til 20. august, og utvidet ordinær båndtvang fra 20. august og så lenge det er dyr på beite (senest 15. oktober). En streng håndheving av båndtvang så lenge det er dyr på beite er viktig for at beiteressursen skal bli best mulig utnyttet.

5.9 Trafikk

Veier har gjennom alle tider blitt lagt gjennom beiteområder, og med økende biltrafikk blir flere husdyr skadet eller kjørt i hjel hvert år. Disse påkjørslenene er et stort problem for dyrevelferden, folks trafikksikkerhet, og er ellers en økonomisk byrde for både dyreeier og eier av kjøretøy. Det er viktig å understreke at det er bilfører som er ansvarlig for eventuell påkjørsel, og som er pliktig å varsle om skaden. Det finnes forsikringer som kan dekke kostnadene.

At biler som blir parkert i beiteområder blir skadet av dyr på beite, skjer også årvisst. Også her er det klart at det er bileier som parkerer på eget ansvar, og dyreeier kan normalt ikke lastes for skader dyra påfører bil mm.

5.10 Attgroing

Fra 1750-tallet og de neste par hundre års intensive bruk av utmarksressursene preget naturen i stor grad, og formet et åpent og variert kulturlandskap. Siden midt på 1900-tallet har det blitt merkbart mindre beiting, mindre uttak av trevirke til brensel m.v., og samtidig bidrar endringer i klima til at det tidligere åpne beitelandskapet gror igjen. Under den klimatiske skoggrensa vil gjengroinga som regel ende opp med skog.

Gjengroinga gjør landskapet og beiteressursen mer utilgjengelig, og den reduserer beitekvaliteten og det biologiske mangfoldet. Når landskapet gror igjen «forsviner» kulturminner og kulturlandskapet, og lokalklimaet endres.

5.11 Streifbeite/nabobeiting

Når dyr slippes i store, åpne beiteområder uten naturlig eller annen avgrensing, er det uunngåelig at noen dyr trekker over i områder hvor dyreeier ikke nødvendigvis har beiterett.

I og med at det stort sett ikke er knapphet på beite i vår kommune, er det antakelig ikke et problem som er av stor betydning. Det er ikke kjent at det er konflikter knyttet til nabobeiting i Tynset.

5.12 Annen bruk av utmarka

Beitenæringa skal dele utmarka med andre brukere av områdene. Det er både uorganisert og Organisert virksomhet som foregår i beiteområdene. Lag og foreninger, turister, turoperatører, grunneiere, enkeltpersoner og mange flere bruker beiteområdene sammen med beitedyr og beitebrukere.

Ved å spille på lag med så mange som mulig, er gevinsten ved samarbeid en uvurderlig kilde til nytte og glede for alle parter. Ikke minst er gjensidig utveksling av informasjon en suksessfaktor for å oppnå best mulig utnyttelse av den fantastiske utmarka som finnes i Tynset kommune.

5.12 Radioaktivitet

Etter Tjernobylulykka midt på 1980-tallet har det vært overvåkningsmåling av radioaktivitet i levende dyr på sau i de hardest rammede områdene helt fram til nå. Noen steder måles det fortsatt, men det er ikke lenger besetninger som Tynset som måles rutinemessig.

Hendelser med forurensing av radioaktivt nedfall vil raskt ramme hele samfunnet, og dersom en situasjon skulle oppstå er Mattilsynet ansvarlig for gjennomføring av tiltak i matkjeden. Verdenssituasjonen tilsier at både beitelagene og andre bør innarbeide rutiner for håndtering av slike tilfeller i sine beredskapsplaner, da beitedyr i utmark er utsatt for radioaktiv stråling, dersom det skulle oppstå slike situasjoner i beiteperioden.

6. Kilder

Nibio, 2016. *Beiteressursar i Hedmark, ressursgrunnlag i utmark og areal av innmarksbeite i kommunar og fylke*. Rekdal, Y. og Angeloff, M. NIBIO, VOL. 2, NR. 59, 2016.

Norges Vel, 1952. *Norske fjellbeite. Bind VI. Oversyn over undersøkte fjellbeite i Hedmark*. Haugen, O. I. Det Kgl. Selsk. for Norges Vel. Oslo. 224 s.

Skurdal, E. 1997. Beiting i utmark: i praksis og i plansamheng. Norsk sau og geit. Landbruksforlaget.

Statsforvalteren i Hedmark, 2014. Forvaltningsplan for rovvilt i Hedmark. Endelig vedtatt av rovviltnemda i region 5 Hedmark, 10.01.14.

Hvamstad, P. 2022. Innspill til kommunens beitebruksplan, utmarksslått i Tynset.

Semmingsen, E. B. 2022. Innspill til kommunens beitebruksplan, skogbruk i Tynset.

Strategisk næringsplan 2017-2021 Tynset kommune, vedtatt av Tynset kommunestyre 25.04.2017

Kommuneplan for Tynset 2022-2034 (pt ikke vedtatt)

Delpplan kulturminner Tynset kommune, 2022- (pt ikke vedtatt)

Lenker:

Norsk sau og geit <https://www.nsg.no/>

SSB. Hyttestatistikk: <https://www.ssb.no/statbank/table/03174/tableViewLayout1/>

Landbruksdirektoratet.no (statistikk produksjonstilskudd, regionalt miljøtilskudd og beitebruk)
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/statistikk-og-utviklingstrekk>

Dyrevelferdsloven https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-97#KAPITTEL_3

Forskrift til velferd for småfe <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2005-02-18-160>

Båndtvangsforskrift for Tynset kommune <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2007-06-19-960>

Beiteforskrift for Tynset kommune <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2009-01-27-95>

7. Tiltaksplan

Ut fra de problemstillinger som er tatt opp tidligere i plandokumentet, og ut fra innspill som så langt har kommet inn i løpet av planarbeidet er det utarbeidet følgende tiltaksplan:

7.1. Informasjon

Formål	Informere for å redusere faren for konflikter	Ansvar
Tiltak	1. Utarbeide en felles informasjons- og kommunikasjonsstrategi. Skilt og info må moderniseres og distribueres.	Beitelagene, grunneiere
	2. Informere bredt om båndtvang, obs. av sjuke/skadde dyr, kontaktpersoner m.m. – særlig i områder med mye ferdsel.	Beitelag, grunneierlag, faglag
	3. Redaksjonell omtale i Tynsetingen, lokale aviser, sosiale media.	Beitelag, grunneierlag, faglag, kommune
Når	Kontinuerlig, minst årlig	

7.2. Forebygge tap

Formål	Redusere faren for tap av dyr på beite	Ansvar
Tiltak	1. Videreføre organisert beitebruk, og inkludere flest mulig av beitebrukerne.	Beitelagene
	2. Utnytte ordningen tilskudd til tiltak i beiteområder	Beitelagene, kommune
	3. Videreføre interkommunalt rovviltfellingslag.	Kommunen
	4. Rekruttere rovviltjegere	Beitenæring, kommune
	5. Innarbeide beredskap for radioaktiv stråling.	Beitelagene
	6. Lage en oversikt over hvilken merking de ulike besetningene i et beiteområdet har.	Beitelagene
Når	Kontinuerlig	

7.3. Farlige gjerder

Formål	Redusere faren for dyretragedier i utmark	Ansvar
Tiltak	1. Informere om lovverket (Tynsetmagasinet, kommunens hjemmeside og sos.)	Kommunen
	2. Oppfordre grunneiere til å sjekke egen utmark (NB – gamle innmarksbeiter!)	Grunneiere
	3. Gjennomføre årlige gjerdetilsyn på sperregjerder	Grunneiere, beitelag
	4. Starte et prosjekt på innsamling av piggtråd og farlig gjerde	Tynset bondelag, beitelagene
	5. Følge opp og ansvarliggjøre eier av gjerde langs jernbane.	Tynset bondelag
Når	Umiddelbart/kontinuerlig	

7.4. Avklaringer

Formål	Øke kunnskapsgrunnlaget for bedre beslutninger og minske konflikter	Ansvar
Tiltak	1. Gjennomføre vegetasjonskartlegging av områder med utbyggingspress.	Kommunen
	2. Utarbeide et beitekart for Tynset som viser sperregjerder og annen viktig infrastruktur i beiteområde	Beitelagene, kommunen
	3. Avklare båndtvangsbestemmelsene i forbindelse med bruk av jakthund i beiteområder før 15. okt.	Kommunen
	4. Avklare hva som menes med «skogreisingsfelt» i lokal forskrift om beite.	Kommunen
	5. Utarbeide retningslinjer for disponering av kommunens beiteretter.	Kommunen
	6. Vurdere opprettelse av et kommunalt beiteutvalg	Kommunen
Når	I løpet av 2023.	

8. Anbefalinger for bruk av utmarksbeite i Tynset

Disse anbefalingene gjelder for utmarksbeiteområdene i Tynset kommune:

1. Omdisponering av utmarksarealer bør legges til områder med mindre gode utmarksbeiter. Nydyrking i beiteområder må gjerdes inn før det tas i bruk som jordbruksareal.
2. Utbyggingsområder for hytter m.v. bør planlegges slik at de konsentreres, framfor at de spres over større arealer.
3. Ved planlegging av turstier, sykkeltraseer mv. bør disse ikke legges til områder der beitedyrene holder særlig til, og en bør unngå å avskjære dyretråkk/-stier.
4. Valg av slipp- og salteplasser må skje i samråd med grunneier, og plassene må legges der det er ønskelig at dyra konsentreres. Unngå parkeringsplasser, nyplantinger, hyttebebyggelse, trafikkerte turstier m.v.
5. Slipp- og sanketider må tilpasses beitet, og tilgangen til beiteplanter.
6. Sanking av beitedyr bør samordnes med tidspunkt for jakt. Særlig bør storfe være sanket før storviltjakta begynner.
7. Løshunder som jager beitedyr skal straks tas inn, og leveres politiet. Jegere og utleierye av jaktterreng bør forsikre seg om at jakthundene er «sauerene».
8. Eiere av beitedyr anbefales å merke dyra, både småfe og storfe, på en måte så en kan finne navn og telefonnummer til eier, enten i øremerker og/eller klave. Dette både ved funn av dyr på avveie, sjuke eller døde dyr.
9. Ved bruk av elektroniske sporingsenheter, bør det benyttes fysiske bjeller i tillegg. Særlig på ammeku med kalv i områder med mye ferdsel. Dette for at en skal kunne lokalisere dyra tidligere, å unngå å skremme dem.
10. Begrense store, private inngjerdingar til eget beite
11. Ved fritidsbebyggelse bør utbygger koste avbøtende tiltak som gjør det mulig/enklere å fortsatt utnytte utmarksbeite.
12. Sperregjerder rundt hyttefelt kan være å foretrekke, og må kostes av utbygger, det må settes inn grunder/klyv der sperregjerdet krysser stier, veier m.v.
13. Det må legges til rette for, og stimulere til rekruttering av rovviltjegere.
14. Rundt hytter bør det settes opp permanente gjerder, og ikke strømgjerder som krever kontinuerlig tilsyn.

9. Beredskapsplaner

Det er opp til beitelagene å utarbeide gode og nyttige beredskapsplaner for sine områder, og det er hvert enkelt beitelags ansvar å samarbeide godt på tvers av beitelagsgrensene.

De viktigste momentene som bør være med i en beitebruksplan er

1. Formål med planen
2. Oversikt over beitelagets medlemmer og beitedyr
3. Forebyggende tiltak og tilsyn
4. Kartlegging av problemområder
5. Respons og rutiner ved akutte hendelser
6. Beredskapsarealer
7. Krisehåndtering
8. Liste over kontaktpersoner